

Slovenský národopis

3–4

39 • 1991

Na obálke: 1. strana: Detail z ikony Posledný súd. Vyšný Orlík, okr. Svidník
4. strana: Posledný súd. Ikona na plátnе z posl. tretiny 17. stor., Vyšný Orlík,
okr. Svidník. Autor neznámy, rozmery 240 × 152 cm. Majetok Šarišského múzea v Bardejove. Foto O. Nováková

(Ospravedlňujeme sa čitateľom za chybné uvedenie majiteľa ikony Svätý Michal archanžel s výjavmi jeho činov, uverejnenej na obálke č.2/1991 Slovenského národopisu. Toto dielo je majetkom Šarišskej galérie v Prešove.)

Dear Reader,

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) is a quarterly with a long tradition, edited in the Slovak language by the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava, Czechoslovakia. This review publishes papers from all spheres of Slovak folk culture, past and present, including minorities and Slovaks abroad. The journal's articles range from research on the folk culture of every region of Slovakia (folk architecture, arts and crafts, costumes and clothing, folktales, songs, customs, traditions, etc.) through information on activities of ethnological research centres and museums, archival materials, book reviews to theoretical and comparative analyses of topical issues. The most interesting studies are published in English, and all the articles published in Slovak have extended English Summaries.

As the only periodical specifically devoted to the comparative study of Slovak folk culture, Slovenský národopis deepens the understanding of folk cultures throughout the world.

By becoming a regular subscriber of Slovenský národopis you will help to support an authoritative review for everyone interested in Slovak folk culture.

Contact address: **Promotion Department, VEDA Publishing House**

Klemensova 19
814 30 Bratislava
Czechoslovakia

HLAVNÝ REDAKTOR
Milan Leščák

VÝKONNÉ REDAKTORKY
Ľubica Chorváthová
Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA
Stanislav Brouček, Božena Filová, Václav Frolov, Emília Horváthová, Václav Hrníčko, Josef Jančář, Soňa Kovačevičová, Eva Krekovičová, Martin Meša, Ján Podolák, Zora Rusnáková, Peter Salner, Karol Strelec, Andrej Sulitka

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlíšené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vyniechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com
www.cejsh.icm.edu.pl
www.ceeol.de
www.mla.org
www.ulrichsweb.com
www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

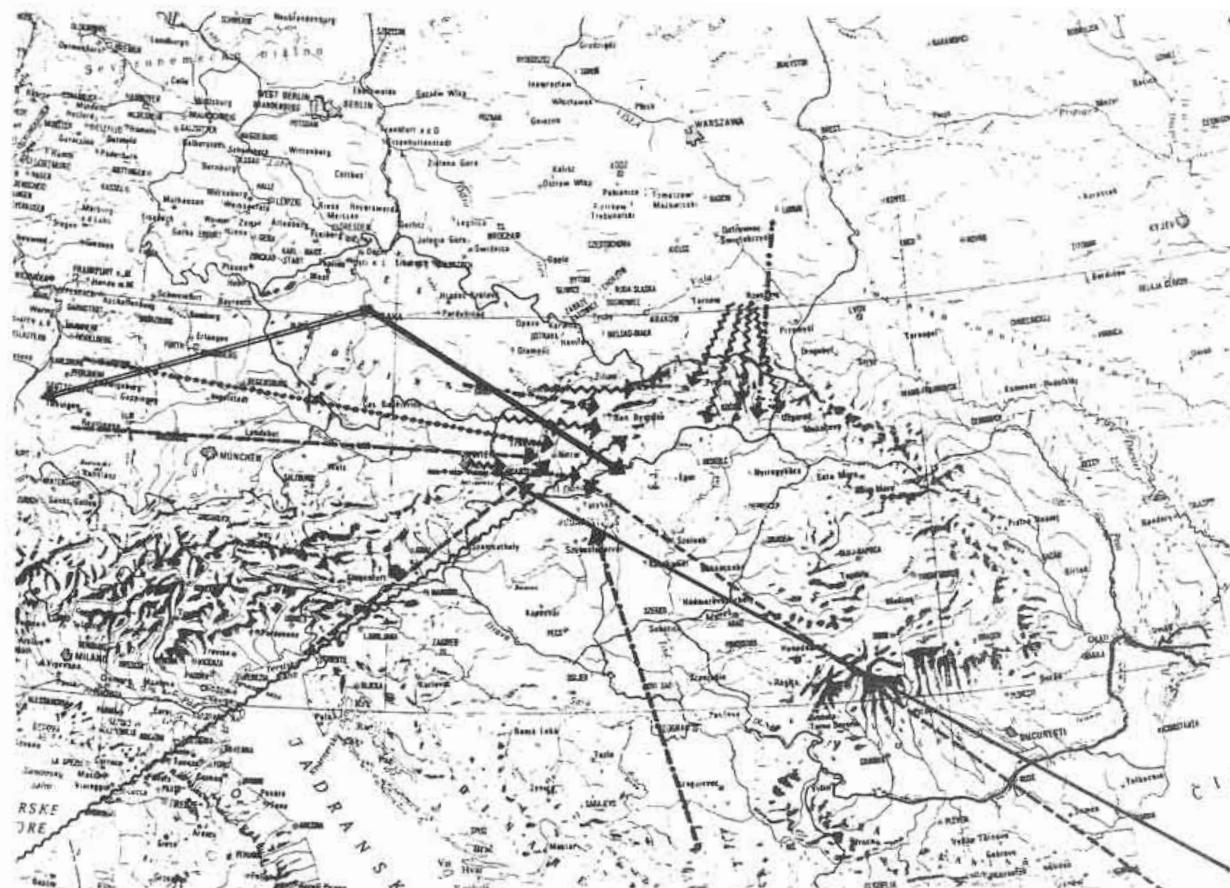

IMIGRÁCIA ŽIDOV NA SLOVENSKO

2. stor. — prvá 1/4 19. stor.

stor. → 1.—2. zo Sýrie z mesta Homes → 9. z Byzantu, Itálie, z Franskej ríše → 10. z Prahy → 11. z Rakúska a Nemecka	13. z Moravy a Rakúska → 15.—16. zo Španielska cez Itáliu → 17. z Balkánu → 18. z Moravy, Rakúska, z Haliče, Ukrajiny → prvá 1/4 19. z Haliče a Ukrajiny

Smery imigrácie Židov na Slovensko, 2. stor.—1/4 19. stor. — Kartogram S. Kovačevičová 1991

kým, ekonomickým, sociálnym a kultúrnym vývinom Slovenska, do r. 1918 časti Uhorska a po r. 1918 časti Československej republiky. Nemienime sa zaoberať vnútornými vývinovými zákonitosťami židovstva v strednej Európe a na Slovensku, čo by malo byť úlohou judaistického bádania. V súvislosti s takto vymedzenou problematikou členíme príspevok do viacerých častí, viazaných na určujúce uzlové situácie celkového historického vývinu strednej Európy a úlohy Židov v nich. Doklady pochádzajú z prístupných slovenských, českých, maďarských a nemeckých kompendií a štatistik.¹

Prvé dotyky

Do Panónie, ktorej výbežky presahujú na západné Slovensko, sa Židia dostali v 1.—2. stor. n.l. spolu s rímskymi légiami. Limes ro-

manus (pásma pohraničných opevnení Rímskej ríše) v Panónii vybudovali v r. 68—138 za Flaviovcov. Na západnom Slovensku ako predmostí tejto obrannej línie existovali dôležité rímske centrá, kastely a stanice v dosiaľ známych lokalitách (Devín, Borinka, Stupava, Milanovce, Komárno, Pác a Rusovce-Gerulata). Toto územie bezprostredne susedilo s dvoma veľkými centrami na pravom brehu Dunaja: s Carnuntom v dnešnom Rakúsku a Brigetiom v dnešnom Maďarsku. V blízkosti týchto lokalít sa našli pohrebné kamene so židovskými symbolmi. Ide pravdepodobne o náhrobníky židovských bojovníkov, začlenených do rímskych legií. V okoli vojenských táborov kvitol aj obchod, ktorý sprostredkoval výmenu orientálneho tovaru s výrobkami germánskych Kvádov a Markomanov. Podľa niektorých prame-

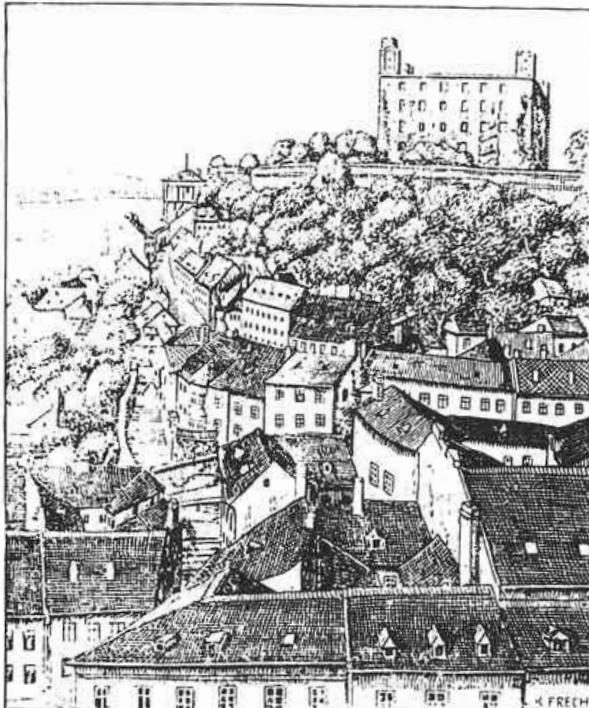
Pogrom na Židov, drevorez z konca 15. stor. In: H. Schedel, Weltchronik. Norimberk 1493. Drevorez neskôr pretlačili na znázornenie pogromu na Židov z Pezinka, ktorých r. 1529 obvinili z rituálnej vraždy

nia. V dôsledku toho počet Židov na Turkami obsadenom území Uhorska, ku ktorému patrila aj časť južného Slovenska, vzrástol. Stalo sa tak nielen v dôsledku populačného rastu, ale aj príchodom Židov z Balkánu. Obchodovali s najrozmanitejším tovarom: orientálnymi kobercami, tkaninami, koreninami, s vinom, ba i s fezmi, ktoré sa stali módou. Opakom toho bol vzťah k Židom v Uhorsku spravovanom Viedňou (skoro celé Slovensko). Tu židovských obchodníkov často pokladali za tureckých zvedov a v dôsledku toho ich prenasledovali.¹¹ Počas tureckých vojen i vnútorných nepokojo, ktoré po vyhnani Turkov z Uhorska nasledovali, pusté a poloprázdne dediny a mestá bolo treba nanovo osídliť. Preto za panovania Márie Terézie a Jozefa II. došlo k viacerým reformám, ktoré mali zabezpečiť nový ekonomický, spoločenský a kultúrny rozmach krajiny.¹²

Konsolidácia po tureckých vojnách
Medzi prvoradé úlohy tejto konsolidácie pat-

rielo povznesenie hospodárskeho a spoločenského života pomocou dosídľovania poloprázdnych dedín a regiónov, ako aj reorganizácia remesiel, obchodu, vzdelania a spolunažívania rôznych etnicít a náboženstiev. Nastal pohyb obyvateľstva zo severu na juh a zo západu na východ.¹³ Dôležitým elementom, ktorému bol zverený obchod, bolo židovské obyvateľstvo. Na Slovensko prichádzalo z dvoch geograficky protifahlých smerov, a to z tých susedných krajín, v ktorých život v súvislosti s rôznymi pričinami upadal (napr. na Morave po tridsaťročnej vojne, v Poľsku a na Ukrajine po pogromoch, v Rakúsku po vyhnani Židov z Viedne). Ale ani na Slovensku Židia nemali ľahký život. Museli zápasíť s vefkou konkurenciou a nedostatkom pracovných sil. Totiž počas tureckých vojen sa na Slovensko presfahovali 4/5 uhorskej šľachty a 5/6 remeselníkov. Aby Židia mohli začať pôsobiť, panovník im udelil rôzne výsady, medzi iným aj možnosť usadzovať sa nielen v kráľovských, ale so súhlasom zemepána i vo vidieckych mestách.¹⁴

Pohľad na bratislavské Podhradie okolo r. 1930. Kresba tušom, K. Frech, GM Bratislavu

Synagóga na Zámockej ceste, stav zač. 20. stor. Rekonštrukcia K. Frech okolo r. 1930, GM Bratislavu

Židovská ulica (zvaná Židoveň), v popredí s domom U dobrého pastiera (ulica demolovaná v 60. rokoch, dom zachovaný). Kresba tušom, K. Frech okolo r. 1930, GM Bratislavu

Starinár na Židovskej ulici pred r. 1913, kedy ulica vyhorela. Rekonštrukcia K. Frech okolo r. 1930, GM Bratislavu

folk movement called Chassidism, founded in Poland.

After the year 1862, in connection with equality of civil rights granted for the Jews, Hungary was witnessed remarkable flourishing of Judaism. From that time on Jews were allowed to settle almost everywhere, except of the Central Slovakian mining cities, they could run business, owned enterprises and attended schools of all grades (law and medicine in particular). In those times majority of rather poor Jews in the country was beginning to run inns, shops and various small enterprises that were for rent from Hungarian gentry, who considered undertaking somewhat discrediting. In connection with usurious entrepreneurial behaviour of these shop- and innkeepers, the anti-Semitism was growing, and in the course of the next century was often misused by various political parties in order to kindle hatred.

Following the year 1867 the Jews divided themselves in two denominations, Orthodox and Congressional. Orthodox Jews were poorer, more introvert and keeping in touch with Galizia and Ukraine. The latter were usually well-off people and on the basis of financial relations they were in connections not only with Budapest and Vienna, but mainly Berlin, which became the centre of the central European Jewish capital.

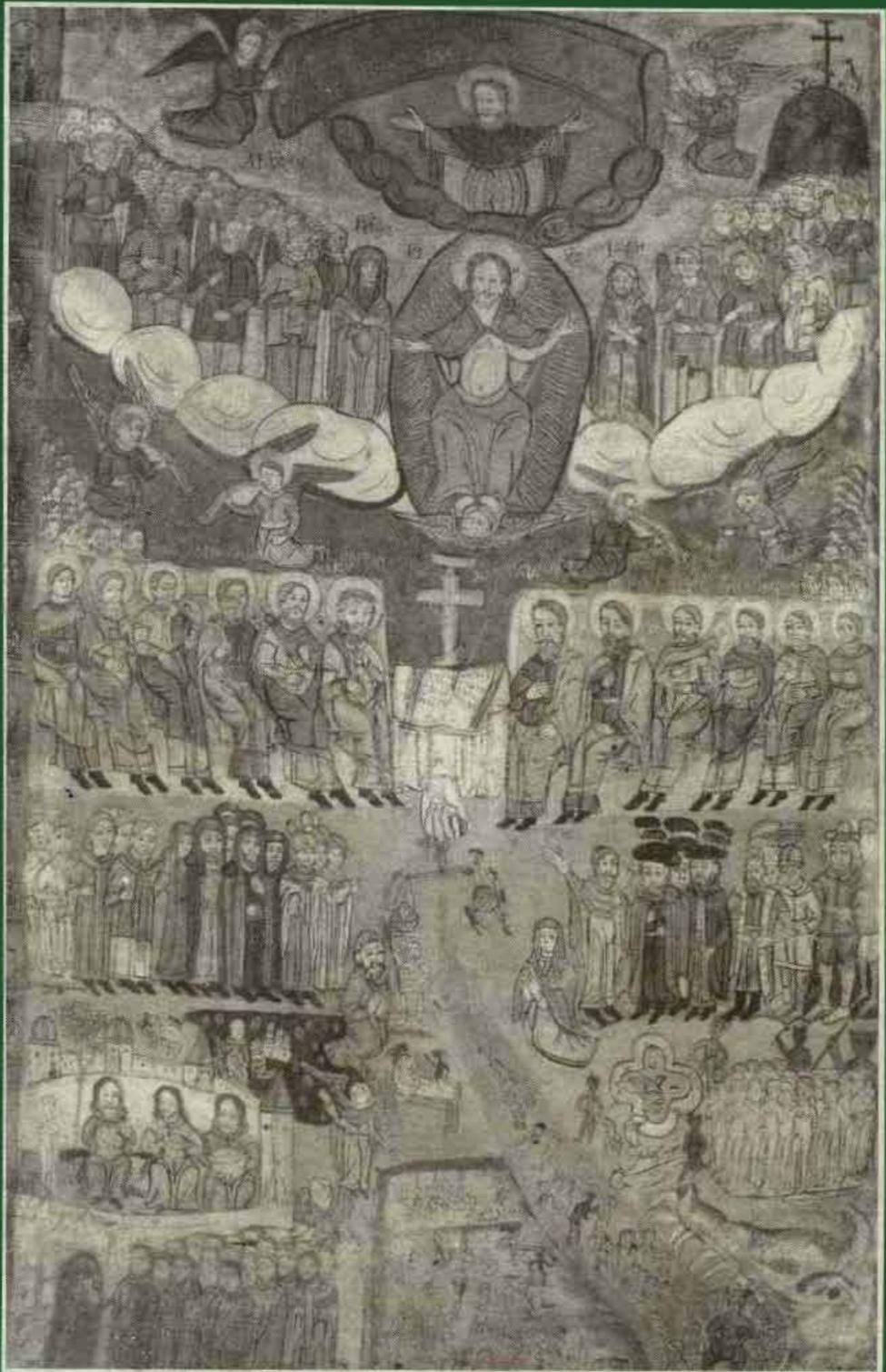
The year 1918 and proclamation of the Czechoslovak Republic affected Judaism in Slovakia in two ways. According to census from 1910 only 5840 Jews identified themselves as Slovaks, while 75 % of Jews declared their Hungarian ethnic affiliation. Consequently following the coup d'état there was recorded a remarkable shift of the Jewish population to Hungary, mainly to Budapest. Those, who stayed, in connection with the equality of civil rights granted in the Czechoslovak Republic to minorities, were gradually getting familiar with the Slovak surroundings quite closely. Especially the students, who left for

schools not only for Budapest and Vienna, but also for Prague and Paris, returned home as internationally orientated intellectuals, comprehending Slovakia not just through their sensitive Judaism, but also through domestic Slovak traditions. Their universal activities contributed to formation of the Slovak modernism in the period between the wars and in the postwar period as well.

Following disintegration of the Czechoslovak Republic and enactment of anti-Jewish acts (in 1939, 1940 and 1941) the situation of Jews in the Slovak State got rapidly deteriorated. In accordance with the Aryanization act there were expropriated about 12 300 enterprises, shops and houses and approximately 100 000 hectares of soil possessed by Jewish owners. About 60 000 Jews were deported to annihilation and concentration camps. Nevertheless, persecution of Jews did not cease even after the liberation of Czechoslovakia in 1945. In connection with conceived struggle against exploitation and imperialistic freebooters there began persecution not only of antifascist fighters but of Jews as well. This resulted in trials and executions and led to emigration of another hundreds of Jewish families.

In 1970 the estimated number of Jews living in Slovakia was up to 3000. However, this number did not correspond to reality, for considerable part of them had renounced not only their identity, but also their names. A lot of them became, affected by their conviction and the boom of that time, real preachers of Marxism. Those, who were intellectually the most capable entered the ranks of outstanding writers, journalists, film makers, artists, physicians and scientific workers. In the 70's a lot of those, who had not emigrated, became active members of the anti-totalitarian reformatory movement and at present they are together with Slovaks, Czechs and Hungarians the representatives of our new democracy.

INDEX 49 616
Cena Kčs 78,—